

ИНДУСТРИАЛНАТА СОБСТВЕНОСТ – ИКОНОМИЧЕСКИ РЕСУРС ЗА КОНКУРЕНТОСПОСОБНО ИНОВАТИВНО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКИТЕ ФИРМИ

В контекста на теорията за икономиката на знанието е интерпретирана ролята на индустриалната собственост за подобряване на конкурентоспособността на фирмите и значението на патентно-лицензионната фирмена политика за тяхното иновативно развитие.

Въз основа на анализ са формулирани изводи относно използването на интелектуалната собственост от фирмите в България:

- *Исключителните права върху обектите на индустриалната собственост не носят реални икономически ползи за българските фирми.*
- *Имитаторите са сериозна заплаха за индустриалната собственост на фирмите, а нарастването на броя на нарушенията на правата върху индустриалната собственост е основен проблем във всички сектори.*
- *Слабата активност на технологичния пазар в България е пряко следствие от нискотехнологичния профил на българската икономика и от липсата на мотивация във фирмите, които създават и внедряват нови технологични решения.*

Изведено е твърдението, че индустриалната собственост не се възприема и не се използва като икономически ресурс от фирмите в България.

JEL: O31; 034

Увод

От кризата оцеляват само конкурентоспособните, а за да са такива, българските фирми трябва да бъдат иновативни. Новите реалности поставят нови предизвикателства не само пред предприемачите, но и пред имащите право и власт да вземат съответните отговорни решения за насърчаване на иновиращите фирми и на тези с иновативен потенциал чрез създаване на подходяща правно-нормативна и социално-икономическа среда.

¹ Павлинка Найденова е д-р в Института за икономически изследвания на БАН, секция „Икономика на фирмата“, +359 (2) 8104038, e-mail: p.ileva@iki.bas.bg.

Иновативността означава осигуряване на икономически предимства на пазара чрез реализиране на полезността на новите продукти и услуги, които възползват в себе си различна по вид индустриална собственост.²

Според юристите правото на индустриалната собственост е „изключително право на собственост“, а на езика на бизнеса „изключителното право“ означава „монопол“, от който могат да се „извлекат“ стопански ползи само ако бъде реализиран икономически.

Става дума за единствения законен монопол, който държавата дава на изобретателя, само той и единствено той да произвежда и продава предмета на своето изобретение, като го превръща в обект на индустриална собственост.

Закрилата на правата върху обектите на индустриалната собственост лежи в основата на мотивацията за създаване и внедряване на иновации. Поради присъщо публичния характер на знанието и на иновациите без наличието на добри гаранции за защита на нововъведенията от конкурентно копиране изобретателите няма да получат необходимата възвръщаемост за своите инвестиции и ще престанат да ги правят. Предлаганата чрез законите за индустриалната собственост защита по презумция *създава сигурност за иновациите*, основани на изобретения, и *гаранции за капиталовложенията* в изследователската и развойната дейност. А те са основни фактори за перманентно технологично обновяване и за подобряване на качеството на индустриалното производство, присъщи на една иновативна икономика.

Същевременно предпоставка за прехода на България към икономика, основана на знанието, е нейните бизнес-единици да бъдат възприемчиви към иновациите, т.е. готови да използват и произвеждат иновативни продукти и услуги. Следователно, за да подобрят компаниите своите конкурентни позиции, те трябва да търсят и да внедряват патентовани продукти и технологични процеси или да реализират финансови приходи от лицензирането им на други компании на пазара на технологии.

Възможността за задържане на конкуренцията за определен период, благодарение на изключителното право на собственост насърчава

² Парижката конвенция (ПК) за закрила на индустриалната собственост от 1883 г. (с последна редакция от Стокхолм 1967 г.) създава Парижки съюз за закрила на индустриалната собственост, който е една от първите международни организации. ПК определя съдържанието на понятието „индустриална собственост“ като сборно, включващо изчерпателно изброени нематериални блага със стопанско значение. Чл.1, ал. 2 от ПК гласи: Под индустриалната собственост се разбират правата върху патентите за изобретения, правата върху полезните модели, промишления дизайн, фабричните или търговските марки, знаците за услуги, търговското име, указанията за произход или наименованията на мястото за произход, както и правилата за преодоляване на нелоялната конкуренция. Тези права са *numerus clausus* и към тях повече от век не са добавяни нови.

предприемчивите фирми да поемат риска от влягане на ресурси за разработване на нови изделия, технологии и други нововъведения.

Обща патентна активност в България

Патентната активност характеризира иновационните възможности и умения за превръщането на знанията в икономически ресурс.

Патентната система като основна част от системата за индустриална собственост осигурява благоприятен икономически климат за трансфера на технологии и подпомага технологичното обновяване и развитие на фирмите. Тя стимулира иновациите, тъй като конкуриращите се фирми се стремят към нови, алтернативни на съществуващите вече решения. В това отношение патентът действа като средство на икономическата политика за стимулиране на инвестирането на капитали в разработване и внедряване на нови технологии и на нови промишлени изделия.

Конкурентоспособното иновативно развитие на базата на съвременни технологии изисква от предприятията подходяща стратегия за промишлено планиране и прогнозиране. В информационен аспект ролята на патентната система като инструмент за анализ при промишленото планиране и формирането на решения е голяма. Чрез патентната документация могат да се идентифицират алтернативни технологии и нови, по-усъвършенствани устройства за замяна на прилаганите в момента от фирмите и за постигане на по-голяма икономическа изгода. Използването на патентната информация улеснява определянето на тенденциите и ускорява търсенето на ефективни и готови за техническа реализация решения на проблемите, свързани с развитието. Проучването на получената от патентните документи информация е ефективно средство за прогнозиране на развитието на дадена промишлена сфера, за определяне на областите с нарастващо пазарно търсене и за проверка на правилността на фирмената политика и решенията за капиталовложения.

Анализът на заявителската и патентната активност на българските и чуждестранните лица (физически и юридически) по отношение на изобретенията и полезните модели е един от международно установените и широко приети методи за оценяване на потенциала и качеството на функциониране на националната иновационна система, а използването на патентната статистика е стандартна международна практика за оценка³ на иновационната активност. Основен информационен източник са публикациите за заявките и издадените защитни документи в Официалния бюлетин⁴ на Българското патентно ведомство, както и неговите годишни отчети и статистически данни.

³ Световна организация за интелектуална собственост, Patent statistics as an indicator of inventive activity, <http://www.wipo.int/>

⁴ Официален бюлетин на Българското патентно ведомство, <http://www.bpo.bg>

Към 31.12.2009 г. общият брой на действащите национални патенти за изобретения и полезни модели е **1969** – 1875 за изобретения и 94 за полезни модели (за сравнение към 31.12.2005 г. общият брой е бил **2165**, към 31.12.2006 г. – **2137**, 31.12.2007 г. – **2228**, към 31.12.2008 г. – **2195**). Спадът е очевиден и без коментар.

Интересен показател за степента на реализация на защитените технологични продукти в практиката е прекратяването на действието на защитните документи поради неизплащане⁵ на годишните поддържащи такси, като само през 2009 г. е прекратено действието на 399 патента (за сравнение през 2005 г. е прекратено действието на 387 патента, през 2006 г. – на 368, през 2007 г. – на 287, през 2008 г. – на 304 патента). Съпоставянето на броя на прекратените през съответната година защитни документи с този на общовалидните за годината показва, че «загубата на стопански интерес» достига 20% през 2009 г. (17% през 2005 и 2006 г., 13% – 2007 г., 14% – 2008 г.)

От 1997 до 2003 г.⁶ **общата патентна активност** се определя от чуждестранната, която е от 2 до 2.5 пъти по-висока в сравнение с тази на българските патентоприетатели. През 2004 г. броят на заявките за патентоване от чуждестранни физически и юридически лица рязко спада поради факта, че през 2002 г. България се присъединява към Европейската патентна конвенция (ЕПК) и на територията на страната ни започва да действа общият Европейски патент (ЕП).⁷ В резултат от тази юридическа промяна, ако през 2003 г. България е била посочена едва в 43.2% от заявките към ЕПВ, то през 2004 г. този процент почти се удвоява – 82.1%, през 2005 г. той е вече 88.4%, а през следващите години – остава трайно над 90%.⁸

Към 31.12.2009 г. действащите на територията на нашата страна европейски патенти са **3649** (за сравнение към 31.12.2005 г. техният брой е **187**, към 31.12.2006 г. – **808**, към 31.12.2007 г. – **1795**, към 31.12.2008 г. – **2740**), което е ясно доказателство за повишения интерес на чуждестранните лица към българския пазар като част от общия европейски пазар след приемането ни в Европейския съюз. Посочените факти определят силното присъствие на чуждестранни изключителни права на територията на страната, и то в период, когато българските патентоприетатели непрекъснато намаляват.

⁵ Основната причина е недостиг на финансови средства от страна на патентоприетателя.

⁶ Официален бюлетин на Българското патентно ведомство, <http://www.bpo.bg>

⁷ Чуждестранните заявители могат да подават заявки за закрила към Европейското патентно ведомство (ЕПВ), където България е посочена като страна, в която съответният патент е защитен. Посредством Европейския патент процедурата по издаване на защитен документ за чуждестранните патентоприетатели се улеснява, вкл. и финансово, и се ускорява в сравнение с процедурата за подаване на национални заявки пред Българското патентно ведомство.

⁸ Посочването на България като целева страна за защита по ЕПК в близо 90% от патентните заявки в ЕПВ показва, че чуждестранните патентозаявители имат сравнително висока оценка за способността на българската научно-технологична система да пресъздаде и адаптира дадена технология.

По данни на Евростат патентната активност на българските изобретатели към ЕПВ, пресметната на 1 млн. население, е по-ниска от средната за десетте нови страни-членки на ЕС, по-висока е само в сравнение с Румъния. През 2004 г. български заявители са подали 16 заявки за европейски патент, а са им били издадени 2 европейски патента; през 2005 г. съответно 12 заявки за европейски патент и 5 издадени европейски патента; през 2006 г. отново 12 заявки за европейски патент и 4 издадени европейски патента; през 2007 г. (последната година, за която има публикувани данни) – 16 заявки за европейски патент и 6 издадени защитни документа.

По отношение на данните за патентите, присъдени от Вedomството за патенти и търговски марки на САЩ (АПВ)⁹, двете бази данни – на Евростат и на АПВ, сочат различни тенденции. Това обаче не променя факта, че международната патентна активност на българските граждани и фирми е твърде слаба. През 2004 г. български лица са подали 74 заявки за патентоване в АПВ, а са получени 4 патентни документа, през 2005 г. броят им е съответно 53 и 6, през 2006 г. – 47 и 4, а през 2007 г. – 55 и 7. От справката с международната база данни на Елзевиер SCOPUS се вижда, че в авторските колективи-заявители на патенти, има индивидуално участие и на български учени, но в голямата си част заявките са подадени от чуждестранна, често неевропейска научна организация.

Макар броят на българските патентни заявки в ЕПВ да нараства¹⁰ и българската патентно-заявителска активност пред АПВ да отбелязва относително увеличение, то в сравнителен план и по отношение на високотехнологичните сектори страната ни изостава по заявки и издадени патенти спрямо другите ЦИЕ страни.¹¹ Данните на ЕПВ и на АПВ свидетелстват, че у нас все още липсва не само традиции и практика, но и интерес (особено от страна на фирмите) към патентоване на националните технологични продукти на европейско и международно равнище.

Могат да се определят следните основните фактори, които възпират този процес:

- високото равнище на разходите за придобиване и поддържане на патент¹²;

⁹ Вedomство за патенти и търговски марки на САЩ, 2009.

¹⁰ The International Bank for Reconstruction and Development. World Bank Report, 2007.

¹¹ Иновации.БГ, 2008, с. 39-40.

¹² За да защитите ефективно изобретението си, трябва да направите например около 50 патента, т.е. да защитите много неща около него (т.нар. патентоване около патента). В противен случай, някой друг може да патентова нещо близко до вас и да започне да го произвежда, а ако патентова всичко около вас, след време няма да имате възможности за развитие. Рисковете на патентоването са, че процедурата изисква вие да разкриете много голяма част от своята информация и ноу-хау. В същото време има големи компании, които разполагат със специфично патентно разузнаване, и когато вие получите патента си, може да се окаже, че те вече са една крачка пред вас или са патентовали в някоя друга страна.

- отсъствието на иновационни посредници, които да осъществяват връзката между патентоприетелите и пазара с оглед по-лесната икономическа реализация на технологичните продукти на международния пазар;
- липсата на икономически стимули за патентоване на създадените от български лица технологични продукти и стопанската им реализация на чужди пазари.

Важен показател за патентната активност в България, който се следи от АПВ, е *институционалната принадлежност на патента*. Данните от последните пет години сочат, че носители на патентни права от това патентно ведомство са изключително *индивидуални* изобретатели от нашата страна. Това показва ниската степен на институционализираност на патентната дейност у нас и фрагментарността на националната иновационна система, която не стимулира създаването на фирми за комерсиализация на патентите.¹³ Много по-трудно е за индивидуалните патентоприетатели да защитят патентите си и да извлекат икономическа изгода от своята интелектуална собственост, отколкото, ако са реализирани в технологичен продукт и/или са притежание на фирма. В този аспект България изостава сериозно от световните тенденции и рискува да остане извън международните технологични потоци, което може да има сериозни негативни последствия за иновационния капацитет на страната. Интересна характеристика на българските патенти в АПВ, където те се разпределят в 18 технологични класа, е, че в почти всички има по един наш патент, но натрупване се наблюдава само в областта на оръжейната промишленост. В същото време патентите на другите страни от ЦИЕ показват концентрация в класовете, свързани с биотехнологиите, с технологиите за производство на полупроводникови устройства и с новите твърдотелни устройства. Запазването на тази тенденция в исторически план и в глобален аспект е знак, че българската промишленост не променя дейността си към сектори с по-висока добавена стойност и може лесно за загуби конкурентните си предимства с намаляването на разликите в заплащането на труда спрямо средното за ЕС. Това се потвърждава и от незначителния брой заявени в ЕПВ високотехнологични патенти от България.

Патентната активност и фирмите

Международните сравнения категорично показват, че е налице тенденция към задълбочаване на относителното изоставане спрямо общата патентна

¹³ Има три основни групи патентовачи и всяка от тях има различна мотивация. Първата група идва от изследвателските звена в университетите, а втората – от големите компании. Много често те патентоват неща, които никога няма да използват или за да водят патентни войни с други компании. Третата група, която в САЩ е много важна, са т.нар. независими патенти. Те идват от малки фирми (start-ups), които патентоват откритието си с цел да го продадат на инвеститор и след това да разработят нещо друго. Тези "серийни" откриватели печелят от това, че са си продали патента, фирмата, бизнес-идеята като цяло. След време рисковият инвеститор може да качи компанията на борсата и да спечели най-много. В България този модел не работи.

результативност на страните от ЕС-10. Данните показват, че патентната активност у нас още не е възвърнала стойностите си, достигнати през 70-те и 80-те години на XX век.

Посочените негативни тенденции на патентоването в България се отразяват и върху иновационното и технологичното развитие на фирмите. Нещо повече, включването на страната в Европейската патентна система свежда до минимум възможностите на българските фирми да ползват водещи технологии, без да засягат чужди права.

За период от десет години (2000-2009 г.) се наблюдава общ спад както в броя на издадените патенти **за изобретения** (от 481 защитни документа през 2000 г. до 240 патента през 2009 г.), така и намаляване на заявителската активност – от 940 патентни заявки за изобретения през 2000 г. (през 2001 г. те дори достигат 1068 броя) до 267 през 2009 г.¹⁴ От издадените защитни документи по-малка част са притежание на български патентоприетатели (под 30%), а от тях около 25% са фирмени патенти.

Съпоставянето на данните за подадените заявки и издадените патенти **за изобретения** показва, че българските заявители по-често получават отказ за издаването на патент в сравнение с чуждестранните, което несъмнено поставя въпроса и за *качеството* на създаваните у нас технологични продукти. Причините за посочената тенденция са комплексни и могат да се търсят както във финансовата, технологичната и иновационната политика на страната, така и в конкретните политики по създаване на технологични продукти в българските фирми и научноизследователски институти.

От една страна, дори да определя приоритетните области в научното развитие и да отпуска необходимото финансиране на проектна основа, *държавата няма ясни параметри за проследяване на качеството на създадения технологичен продукт* и дали той отговаря на високите стандарти, наложени в конкретната технологична област от други държави. *От друга страна*, *българските физически и юридически лица често създават технологични продукти без ясна политика за пазарната им реализация* (в отговор на конкретни пазарни нужди – настоящи или бъдещи). Рядко се правят изследвания за определяне на технологичното равнище в конкретна област, за да се създават продукти с високо качество и уникални параметри. Патентната информация често се пренебрегва като източник на идеи за създаване на конкретен технологичен продукт, което от своя страна води и до по-голям разход на време и средства.

От българските патентоприетатели физическите лица са с най-голям дял (над 65%). Технологичните продукти, защитени от физически лица, често се създават в рамките на трудовоправните отношения с организацията, в които те работят, но поради липса на финансов ресурс в институцията служителите получават разрешение да подадат заявки от собствено име (финансовото

¹⁴ Годишен отчет на Българското патентно ведомство за 2009 г., с. 5.

обезпечаване на този процес става с лични или привлечени средства), за което те получават съответно индивидуални защитни документи. Липсата на интерес от страна на научните организации може да се обясни и с високата цена за регистрацията и поддържането ѝ в европейски план, и със законодателната рамка в България, според която научната организация е собственик до 30% на продукта. При тези обстоятелства не можем за очакваме съществена промяна в институционалната принадлежност на патентите, която при научноизследователските институции е под 10%.

За пълнота на анализа е важно да отбележим и *ролята на чуждестранните патентоприитежатели*, тъй като те във все по-голяма степен се превръщат в конкуренти на българските патентозаявители и патентоприитежатели. Освен това те са потенциални доставчици на технологични продукти за внедряване от българските предприемачи и техни потенциални партньори по отношение на съвместната изследователска дейност. Патентоването от страна на чуждестранни лица в България влияе върху технологичното ниво в съответния отрасъл и на съответния пазар, което е предизвикателство за достигане и надминаване на това технологично ниво. Наличието на съвместно подадени (от български и чуждестранни лица) заявки е индикатор за повишаване на атрактивността на българския технологичен пазар и показва желание от страна на чуждестранните заявители да намерят у нас партньори, с които да осъществят съвместни изследвания и патентоване (и съответно да споделят рисковете).

Чуждестранните лица, които патентоват на територията на страната ни, са предимно юридически лица (главно фирми). Това е напълно логично поради факта, че задграничното патентоване е свързано с високи разходи и е напълно оправдано към него да се пристъпва след сериозно планиране и организация, които невинаги са по силите на физическите лица. Но какви цели преследват чуждестранните патентоприитежатели на територията на България? Без съмнение те произтичат от основните аргументи на патентоването в чужда страна: защита на инвестициите; завоюване на пазари; предоставяне на лицензи; блокиране на конкурентните производства. При инвестиране с цел организиране на производство на основата на изобретение най-добра защита за инвестицията осигуряват патентите. Те са инструментът, който предоставя на инвеститора монополно положение и отстранява за определен период конкурентите от това производство, като запазва пазара за инвеститора-патентоприитежател. Затова в пакета от законодателни мерки за насърчаване на чуждестранните инвестиции всички държави поставят на първо място изискването за наличието на патентен закон, който се смята за най-сигурно средство за защита на една чуждестранна инвестиция (Борисов, 2006).

През последните години обаче се забелязва тенденция към намаляване на патентната активност на чуждестранните фирми на националния технологичен пазар за сметка на разширяване действието на Европейския патент в България, което категорично разкрива *целта на чуждестранните патентоприитежатели* – да защитят на всяка цена своите технологични продукти от конкурентно имитиране и незаконно копиране на нашия пазар.

По отношение на **полезните модели** данните на Българското патентно ведомство сочат относително стабилна активност от страна на българските заявители до 2006 г. – средно по 100 заявки годишно и ръст до 214 подадени заявления през 2007 г. След това се забелязва отново спад – до 147 заявки през 2008 г. и 178 през 2009 г. Повишаването на заявките за полезни модели през 2007 г. може да се обясни с осъществените през 2006 г. промени в патентното законодателство, свързани със защитата на интелектуалната собственост върху този вид технологични продукти.¹⁵ Целта на промените е да се стимулира защитата на технически решения от по-ниско технологично ниво, каквито са полезните модели, чиято степен на новост, промишлена приложимост и изобретателска стъпка се оценяват при по-ниски изисквания в сравнение с едноименните критерии при изобретенията. Този факт несъмнено поставя отново въпроса за **качеството** на създаваните у нас технологични продукти.

Новата и по-благоприятна регулация при полезните модели е една от причините за спада на заявителската активност при изобретенията. Българските лица търсят закрила на своите технологични продукти като полезни модели, защото тяхната защита е по-достъпна от гледна точка на процедурата и на финансовите ангажименти от страна на заявителя.

Фирмите-заявители оценяват положително по-ниските критерии за защита на полезните модели и на разходите, свързани с нея. За разлика от тенденциите при изобретенията **при полезните модели фирмите проявяват съпоставима активност с тази на физическите лица**. Нещо повече, заявките, подадени съвместно от физически лица и фирми, бележат тенденция към нарастване. Това е аргумент за необходимостта от въвеждане на допълнителни схеми за стимулиране създаването и внедряването на технологични продукти като част от дейността на фирмите.

Съответстващо на по-високата заявителска активност през 2007 г. по отношение на полезните модели, делът на издадените защитни документи е най-висок през 2008 г. – 158 документа (за сравнение през 2006 г. са регистрирани 66 полезни модела, през 2007 г. – 100, а през 2009 г. – 122).

Данните за регистрираните полезни модели сочат по-голям относителен дял на **българските лица – 96%**, какъвто е случаят и при заявките.¹⁶ От тях 60% са притежание на физически лица, а 36% – на фирми.

¹⁵ У нас полезните модели вече не подлежат на патентоване, а на регистрация. Съответно защитният документ за тях се нарича свидетелство и се издава след формална проверка на документите по заявката. Срокът му е четири години от подаването на заявката с двукратна възможност за продължаване от по три години. Предвидени са и съкратени срокове за регистрация.

¹⁶ Интересът на чуждестранните лица към защитата на техническите решения като полезни модели е много по-слаб в сравнение с интересите към патентоването им като изобретения, защото не всяко законодателство предвижда регистриране на полезни модели, т.е. не за всички чуждестранни лица те са известна и позната форма на закрила.

Трансфер на технологични продукти и технологичен пазар

Внедряването и използването на технологичните продукти, защитени с патенти, показват капацитета на една икономика да абсорбира чуждестранни и да създава национални технологични иновации, което предоставя пазарни предимства на фирмите и е средство за изграждането на фирмени стратегии.

Трансферът на технологични продукти е важен канал за пълноценното използване на потенциала, заложен в тях. Българските фирми обаче не познават възможностите на разнообразието от форми за закупуване/продажба на обекти на интелектуална собственост и се въздържат от участие в тях. Ако се случи българска фирма да предложи за продажба права върху своите интелектуални (технологични) продукти, то е по-скоро изключение. Незначителен брой сделки за покупка на лицензии и търговски марки изчерпва тяхното участие на пазара на ново технологично знание, както и ролята им на купувачи. Липсата на добре развити изследователски звена в рамките на бизнес-сектора не позволява създаването на собствени източници за технологично обновяване. Наред с това въздържането от участие в технологичен трансфер оставя фирмите без достъп и до вече създадени и внедрени технологии, като на практика прави разминаването между технологичното ниво на България и развитите икономики непреодолимо.

Същевременно несигурната защита на интелектуалната собственост влияе отрицателно върху иновационната дейност. Безспорно българското законодателство е хармонизирано с международните и европейските стандарти в областта на интелектуалната собственост. Но ефективната закрила изисква освен модерно законодателство, и реално прилагане на правните норми със съответния контрол върху него, вкл. и добре функционираща съдебна система. Тази част от системата за закрила на интелектуалната собственост у нас е поставена пред някои проблеми и не гарантира в достатъчна степен интересите на притежателите на изключителни права. Подобна констатация е особено тревожна от гледна точка на перспективата в страната да навлязат високотехнологични транснационални компании и е сериозна бариера пред развитието на дейности с по-голяма добавена стойност, разчитащи на висока степен на защита на интелектуалната собственост като биотехнологии, електроника и др.

Важна роля в процеса на трансфер на технологични знания имат и посредническите организации, които гарантират по-тесни връзки между създаващите знания организации и фирмите-консуматори на това знание. Те трябва да ориентират изследователите към разработване и решаване на конкретни задачи. В България тези функции на посредници донякъде се осъществяват в рамките на съществуващи вече бизнес-организации – Българската стопанска камара (БСК) и Българската търговско-промишлена палата (БТПП). Но доколко те са в състояние да се справят с тази задача, показва състоянието на технологичния пазар в страната.

Едно проучване¹⁷ на Фондация “Приложни изследвания и комуникации” посочва, че повечето методи за закрила на интелектуалната собственост като патенти, авторски права, търговски марки, споразумения за конфиденциалност и регистрация на дизайн имат значение само за малка част от българските фирми. Над две трети от българските МСП и половината от големите предприятия у нас не са ползвали нито един от посочените методи. Най-голямо значение за големите и средните фирми имат споразуменията за конфиденциалност, търговските марки и патентите, докато за малките предприятия най-важни са търговските марки, авторските права и регистрациите за дизайн. МСП много по-рядко от големите посочват, че тези методи за закрила имат значение за фирмата. Това се дължи главно на липсата на информираност на българските предприятия за възможностите и характеристиките на тези методи и на липсата на финансови средства, особено от страна на малките предприятия, за тяхното придобиване и поддържане. Времето и разходите за издаването на един патент са основните възпиращи причини пред МСП да патентоват. А съществуващата патентна система с опасност от множество съдебни спорове (нарушаване на права, обявяване на недействителност поради неправомерно издаване) прави патентоването все по-малко привлекателно, особено за МСП и за индивидуалните изобретатели, тъй като разрешаването на спорове е скъпоструваща процедура. Ако един патент не може да бъде защитен, това го лишава от всякаква практическа стойност. Затова по-малко от 4% от българските МСП участват на технологичния пазар в страната, което означава, че този пазар все още не е фактор и не се използва пълноценно за повишаване на иновационната активност на българските предприятия.

Слабата активност на технологичния пазар в страната е пряко следствие и от нискотехнологичния профил на българската икономика, и от липсата на мотивация във фирмите, които създават и внедряват нови технологични решения.

Патентната система не предвижда икономически стимули за създаването, производството и икономическата реализация на иновативните продукти, което е сериозен въздържащ фактор за фирмите. А недостатъчното използване на методите за закрила на интелектуалната собственост има отрицателен ефект върху иновационната дейност на българските предприятия.

Намаляващата българска патентна активност на фона на бързо растящото чуждестранно патентоване на територията на нашата страна е не само неблагоприятна тенденция и силно обезпокоителен факт, като се имат предвид ролята и значението на патентната система за икономическото развитие на една страна. Причините за това състояние на патентната активност на българските фирми могат да се определят по следния начин:

¹⁷ Иновации.бг, 2006, с. 51.

- ограничени финансови възможности за патентоване поради слабата икономика, а в резултат и понижено търсене на нови технологични продукти в страната;
- отсъствие на интерес и недостатъчна информираност сред бизнес-средата за ролята на интелектуалната собственост и в частност, на патентната система за конкурентоспособното иновативно развитие на фирмите;
- ниска степен на патентна грамотност, поради която преобладаваща част от българските фирми нямат далновидността да патентоват идеите си поне в територии, където имат икономически интереси;
- неподготвеност на българските институции да прилагат европейското право в областта на интелектуалната собственост и липсата на практика в това отношение;
- нестабилна съдебна система при защита на правата върху интелектуалната собственост в страната, което принуждава голяма част от създателите на нови технологични решения да не разкриват тяхната същност и да не ги патентоват.

Агресивната патентна политика на чуждестранните фирми у нас, чрез която те защитават технологичните си нововъведения с български патенти, е добър пример за ефективно използване на патентната система и икономическа реализация на индустриалната собственост. Чрез нея се проправя и гарантира пътят на технологичните продукти при завоюването на нови пазари, а на фирмите се осигуряват конкурентни предимства и възможности за изгодно лицензиране.

Вместо заключение

Каква е реалността в България?

Повечето български компании произвеждат на ишлеме различни продукти – мебели, дрехи, обувки, машини, части, или доставят услуги по бизнес-модела „outsourcing“ – разработване на софтуер, следпродажбено обслужване на клиенти и т.н. В над 90% от тези бизнес „кооперации“ задачите по проектиране на новите продукти и дефиниране на услугите се изпълняват извън страната. Новите български инженери излизат от техническите университети с базови знания по конструиране на продукти, които няма къде да прилагат; новите български маркетинголози излизат от икономическите университети, научили как да промотират на пазара нов продукт или услуга, но на практика никога не им се налага да го правят.

Дълготрайните нематериални активи, които са капитализирани права върху обекти на индустриалната собственост, не са осъзнати реални инструменти за

икономическо развитие на фирмите. Българските компании притежават интелектуални продукти, които обаче не са интелектуална собственост, защото не са защитени по съответния ред в патентното ведомство и не присъстват в счетоводните баланси на българските стопански субекти, а наличната във фирмите интелектуална собственост (колкото и малка да е тя) не се оценява от лицензирани оценители и не се капитализира. Нещо повече, в българските предприятия с малки изключения няма патентни специалисти.

Ако собствениците и ръководствата на фирмите се стремят само към бърза печалба или икономическо оцеляване, ако бизнесът не се съобразява с тенденциите на пазара, то той е обречен на кратък живот. Ако във фирмите няма звено, което да следи пазарните и технологичните новости, ако не се наблюдава работата на конкуренцията, ако производството не отговаря на интересите на клиентите с нов или подобрен продукт, то бизнесът не може да бъде успешен и перспективен. Ако във фирмите липсва вътрешен механизъм за събиране и обсъждане на идеи с цел създаване на нови продукти или предложения за подобряване на съществуващите, има вероятност конкурентите да ги изместят от позициите им. Ако фирмите не разполагат с талантиливи и опитни конструктори и дизайнери на нови продукти, които да превърнат идеите в реалност, те нямат шанс да бъдат иновативни, а следователно и конкурентоспособни на пазара.

В резултат от анкетно проучване¹⁸ се установява, че имитаторите са сериозна заплаха за индустриалната собственост на фирмите в България, а нарастването на броя на нарушенията на правата върху индустриалната собственост е основен проблем във всички сектори, т.е. няма сектор, който да не е засегнат от неправомерно присвояване на индустриална собственост. Тези нарушения засягат не само производители и търговци, но и всички потребители.

Анкетираните фирми са единодушни, че е необходимо по-строго прилагане на законодателството и по-добра подготовка на патентните специалисти, които да обслужват пълноценно, компетентно и всеотдайно българските фирми.

Ето и някои обобщени **резултати** от проучването:

- Едва 50% от нуждаещите се от патентна защита са потърсили такава.
- 47% от фирмите смятат, че „доброто“ законодателство има „по-скоро лошо“ приложение в България.
- 22% от анкетираните посочват като слаба страна на нашето законодателство трудното преследване на нарушителите.

¹⁸ По поръчка на Българската стопанска камара и със съдействието на Института за маркетинг и социални изследвания МБМД Консултинг през периода 5-8 февруари 2008г. е проведено анкетно проучване сред 50 патентни специалисти и 100 фирми със сериозни търговски марки, нуждаещи се от защита на индустриалната собственост.

- 20% от българските фирми имат проблем с имитация на търговски марки и географски означения и отчитат пропуснати ползи поради неправомерното използване на марката или наличието на конкуренти с подобно име.
- 48% не осъзнават ползата от защитата на интелектуалната собственост.
- 58% не желаят или нямат средства да инвестират в тази посока.

Изводите, които се налагат от анкетното проучване, са следните:

Прилагането на системата на индустриалната собственост у нас не съответства и не подкрепя развитието на конкурентоспособна икономическа среда. Изключителните права върху обектите на индустриалната собственост, намерили законодателно своите субекти, все още не се използват адекватно за условията на една пазарна икономика.

Използвана литература

- The International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank Report, 2007.
Борисов, Б. 2006. Интелектуалната собственост на индустриалната фирма. С., УИ «Стопанство».
Ведомство за патенти и търговски марки на САЩ. 2009.
Годишен отчет на Българското Патентно ведомство за 2009 г., с. 5.
Европейско патентно ведомство, 2009.
Иновации.бг, 2006, с. 51.
Иновации.бг, 2008, с. 39-40.
Официален бюлетин на Българското патентно ведомство, <http://www.bpo.bg>
Световна организация за интелектуална собственост. Patent statistics as an indicator of inventive activity, <http://www.wipo.int/>